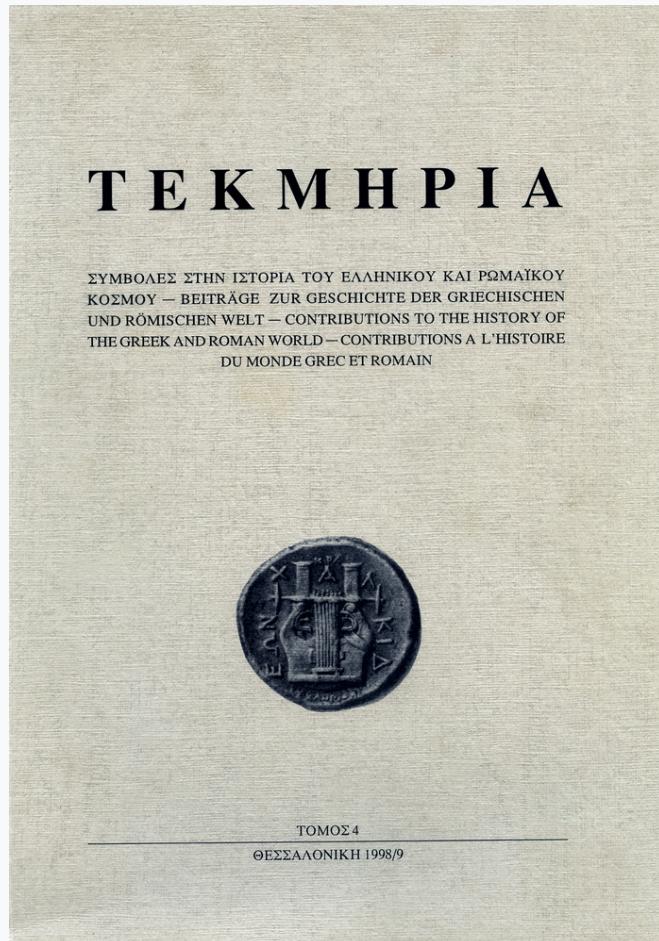

Tekmeria

Vol 4 (1998)

Ίστορικὲς καὶ ἀρχαιογεωμορφολογικὲς ἔρευνες
γιὰ τὴν διώρυγα τοῦ Ξέρξου στὴν χερσόνησο τοῦ
Ἀθω

I. AΘ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ, E. M. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

doi: [10.12681/tekmeria.147](https://doi.org/10.12681/tekmeria.147)

To cite this article:

ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ Ι. Α., & ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ Ε. Μ. (1998). Ίστορικὲς καὶ ἀρχαιογεωμορφολογικὲς ἔρευνες γιὰ τὴν διώρυγα τοῦ Ξέρξου στὴν χερσόνησο τοῦ Έθω. *Tekmeria*, 4, 177–184. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.147>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ / MISZELLEN

I. AΘ. ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΣ- E. M. KΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΩΡΥΓΑ ΤΟΥ ΞΕΡΞΟΥ ΣΤΗΝ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ ΤΟΥ ΑΘΩ

’Από τὴν σχετικὴ περιγραφὴ τοῦ Ἡροδότου¹ καὶ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Θουκυδίδου² πληροφορούμεθα ὅτι, μὲ ἐντολὴ τοῦ Ξέρξου, ἀνωρύχθηκε διώρυγα στὸν ἴσθμὸ τῆς χερσονήσου τοῦ ”Αθω. Τὰ γενικὰ γεωμορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς περιοχῆς δὲν ἀποκλείουν τὴν περίπτωση τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἔργου, ἀν καὶ, ἥδη ἀπὸ τὸν 2ον αἰῶνα π.Χ., τέθηκε ἐν ἀμφιβόλῳ ἡ ὄλοκλήρωσή του³. Τὸ θέμα ἀπασχόλησε τοὺς ἴστορους καὶ ἄλλους ἐρευνητές ἥδη ἀπὸ τὸν 18ον αἰῶνα, μὲ ἵδιαιτερη ἔμφαση κατὰ τὴν δεκαετία τοῦ 1990⁴. Τὰ πρὸς διερεύνηση ἐρωτήματα ποὺ τίθενται εἶναι τὰ ἔξης:

- α' Ἡ διώρυγα ἦταν πλωτὴ σὲ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ ἴσθμοῦ, ἢ μερικῶς;
β' Κατασκευάσθηκε διώρυγα ἢ διολκός;

Ἡ ἀναζήτηση τῆς ἀπαντήσεως στὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα θὰ μποροῦσε νὰ διευκολυνθῇ ἐὰν ληφθοῦν ὑπ’ ὄψιν τὰ ἀκόλουθα πορίσματα τῶν μέχρι τώρα σχετικῶν μελετῶν μας⁵:

1. Ἡρόδοτος, Ζ' 22 καὶ 37.

2. Θουκυδίδης, Δ' 109.

3. Στράβων, Ζ' 331.35. (”Αποψὴ τοῦ Δημητρίου ἀπὸ τὴν Σκῆψι: βλ. π.κ. σημ. 22).

4. B. S. J. Isserlin, The canal of Xerxes: facts and problems, *The Annual of the British School of Archaeology at Athens*, τ. 86 (1991), σ. 83—91. Μία ὅλῃ σχετικῇ μελέτῃ (RE Jones, BSJ Isserlin, V. Karastathis, SP. Papamarinopoulos, GE Syrides, J. Uren, I. Balatsas and Ch. Kapopoulou: Exploration of the canal of Xerxes, Northern Greece: the role of geophysical and other techniques), πρόκειται νὰ δημοσιευθῇ στὸ περιοδικὸ *Archaeological Prospection*. Στὴν μελέτη αὐτὴ θεωροῦμε ὑποχρέωσή μας νὰ ἀναφερθοῦμε - καὶ γάρ δεοντολογικοὺς λόγους - ὅπως εἶναι αὐτονόητο - στὴν δημοσιευμένη τῆς μορφῇ.

5. Μία πρώτη παρουσίαση τῶν πορισμάτων τῆς μελέτης μας ἔγινε μὲ τὴν, (μὴ δημοσιευθεῖσα) ἀνακοίνωσή μας: «Ἀρχαιογεωμορφολογικὲς ἔρευνες στὶς ἀκτές τῆς ἀρχαίας Οὔρανοπόλεως», στὸ Συνέδριο «Ἀρχαιολογικὸ Ἐργο στὴ Μακεδονία καὶ Θράκη», Θεσσαλονίκη, Φεβρουάριος 1993.

1. Τὸ παλαιὸν ὄνομα τῆς περιοχῆς, καταγεγραμμένο ἡδη ἀπὸ τὸ 1018 καὶ χρησιμοποιούμενο μέχρι σήμερα, είναι «Πρόβλακας (όδος)⁶, τὸ ὁποῖο σημαίνει «διοιλόκος»⁷. Θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπὸ δψιν μας ὅτι ἡ διὰ ἔηρας ἐλέξη τῶν πλοιών στὴν περιοχὴ ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ἀπὸ τὴν μία θάλασσα στὴν ἄλλη, ἥταν συνηθισμένη πρακτικὴ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας.

2. Ὁ χείμαρρος ὁ ὁποῖος ἐκβάλλει στὴν νότια ἔξοδο τῆς «διώρυγος» ἀναφέρεται, σὲ ἔγγραφα ἀπὸ τὸ 982 μέχρι καὶ τὸν 14ον αἰῶνα, ώς «ὅραξ τοῦ Διαυρίπου»⁸, ἢ «τάφος τοῦ Διαυρίπου»⁹. Τὸ ὄνομα αὐτὸς φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὸν ἀρχαῖο καὶ μεσαιωνικὸ τεχνικὸν ὅρο «εὔριπος»¹⁰ καὶ τὴν ἀνάμνηση (τουλάχιστον) τῆς ὑπάρχεως ἐκεῖ τοῦ ἀναζητουμένου τεχνικοῦ ἔργου.

3. Γνωρίζοντας τὴν διαδρομὴ τῶν τειχῶν τῆς Οὐρανοπόλεως, διαπιστώνυμε ὅτι ἡ λεγομένη διώρυγα χωρίζει τὴν τειχισμένη περιοχὴ σὲ δύο ἀνισομερῆ τμήματα¹¹ (σχ. 1). Νὰ θεωρήσουμε, λοιπόν, ὅτι τὸ 316 π.Χ. ἡ πόλη κοβόταν στὰ δύο ἀπὸ τὴν διώρυγα, ἡ ὅτι τὸ δρυγμα ἥταν ἡδη καταχωρισμένο;

4. Στὴν βόρεια ἔξοδο τῆς διώρυγος ὑπῆρχε ἔνα ἐκτεταμένο ἔλος (σήμερα

6. P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou, *Actes de Lavra*, τ. 1, Παρίσι 1970, ἔγγρ. 18, στ. 19, (πρόκειται γιὰ τὴν πρώτη γνωστὴ ἀναφορά). Συλλογὴ ἀναφορῶν στὸν Πρόβλακα: βλ., Π. Θεοδωρίδη, Πίνακας τοπογραφίας τοῦ ἀγιορειτικοῦ παραγωγικοῦ χώρου, *Κληρονομία*, τ. 13β (1981), σ. 413—414.

7. L. Niederle, *Manuel de l' antiquité slave*, τ. 2 (*La civilisation*), Παρίσι 1926, σ. 253, σὲ συνδυασμὸ μέ, J. Lefort, N. Oikonomidès, D. Papachryssanthou, H. Métrévéli, *Actes d'Iviron*, τ. 1, Παρίσι 1985, ἔγγρ. 29 (τοῦ 1047), στ. 92: «εἰς τὸν Πρεαύλακα».

8. *Actes d'Iviron*, ἔ.ἄ., ἔγγρ. 4, στ. 49: «ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Διαυρίπου», καὶ ἔγγρ. 5 (τοῦ 982, ἐπίσης), στ. 24. Συλλογὴ σχετικῶν ἀναφορῶν βλ. στὸ ἀρθρὸ τοῦ Π. Θεοδωρίδη, ἔ.ἄ., σ. 365—366. Σὲ ἔγγραφο τὸ ὁποῖο συντάχθηκε περὶ τὸ 1300, ἀναφέρεται ὅτι ὁ χείμαρρος ποὺ ἐκβάλλει στὸν Σιγγιτικὸ κόλπο κατέρχεται «ἀπὸ τοῦ Διαβρίπου». στὴν συνέχεια ἀναφέρεται κοίτη τοῦ «ὅραξ τοῦ Διαβρίπου» μήκους, περίπου, 525 μετρῶν. βλ., M. Zivojinovic, V. Kravari, C. Giro, *Actes de Chilandar*, τ. 1, Παρίσι 1998, ἔγγρ. 21, στ. 6—10.

9. W. Regel, E. Kurtz, B. Korablev, *Actes de Zographou*, Ἀγία Πετρούπολις 1907, ἔγγρ. 52 (τοῦ 1279), στ. 56—57: «ἄρχεται ἀπὸ τῆς σταυρῷσεως τῶν δύο ὁδῶν καὶ τοῦ Διαυρίπου τάφοου» στ. 64—66: «κατέρχεται ἄχρι τοῦ τάφου τοῦ Διαβρίπου καὶ εἰς τὸ μαῆρον λίθινον σύνορον τοῦ Βάλτου».

10. LSJ^o, s.v. - Δ. Δημητράκου, *Μέγα λεξικὸν δλης τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, λ. εὔριπος.

11. Γιὰ τὴν διαδρομὴ τῶν τειχῶν τῆς Οὐρανοπόλεως, βλ., Ιωακ. Ἀθ. Παπάγγελος, Οὐρανοπόλεως τοπογραφικά, «Ἀρχαία Μακεδονία», *Πρακτικά τοῦ 5ου ΔιεθνοῦΣυμποσίου*, Θεσσαλονίκη 10-15 Οκτωβρίου 1989, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 1160-1168 καὶ χάρτης 2 (σ. 1165).

σχεδὸν ἀποστραγγισμένο)¹² (σχ. 1 καὶ 2) ἀναφερόμενο ὡς «ἄλυκὴ» ἥδη κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα¹³. Ἀντίστοιχα παράκτια ἔλη τὰ ὅποια ἔχουν μελετηθῆ δείχνουν ὅτι τὸ ὑπόστρωμά τους χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν διαφόρων ἀποθετικῶν διεργασιῶν καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ διακεκριμένων κινούμενων πλημμυρικῶν μεταφορικῶν μηχανισμῶν. Στὴν Ἐρέτρια τὸ παράκτιο ἔλος ἐμφανίζει μέγιστο πάχος δλοκαινικῶν ἀποθέσεων 11 μέτρων καὶ τὸ ἀρχικὸ γέμισμα τῆς βυθισμένης (σήμερα) κοιλάδος προέρχεται ἀπὸ θαλάσσια ἵζηματα¹⁴. Ἀντιστοίχως, στὸ παράκτιο ἔλος τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος τὸ μέγιστο πάχος τῶν ἀντιστοίχων ἀποθέσεων φθάνει τὰ 7 μέτρα¹⁵. Εάν τὸ ἔλος τοῦ Πρόβλακα κατὰ τὸν 5ον αἰ. π.Χ. ἦταν θαλάσσιος κόλπος, τότε θὰ πρέπει νὰ ἀφαιρέσουμε ἀπὸ τὸ μῆκος τῆς διώρυγος περὶ τὰ 350 μέτρα· ἐπομένως ὁ Ἡρόδοτος θὰ ἔπειτε νὰ ἀναφέρει πλάτος ἰσθμοῦ 10 καὶ ὅχι 12 σταδίων. Εάν τὸ ἔλος ὑπῆρχε καὶ τότε, ἡ ἐκσκαφὴ τῆς διώρυγος θὰ ἔγινε καὶ στὸν τομέα αὐτὸν, ὅπότε τὰ προϊόντα τῆς ἐκσκαφῆς θὰ ἀποτέθηκαν ἑκατόρωθεν. Ἡ ἰσούψης τῶν 4 μέτρων στὴν περιοχὴ μᾶς δίνει ἔνα μέτωπο 450 μέτρων· τόσο ἄψογα διαστρώθηκαν τὰ ὄλικὰ μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων;

5. Στὴν ἀμμώδῃ ἀκτογραμμῇ τῆς βιόρειας ἐξόδου ἐντοπίσθηκε ἔνα «ἀρχαῖον κτίσμα», περίπου παράλληλο πρὸς τὴν ἀκτή, τὸ ὅποιο μνημονεύεται ἥδη σὲ πηγὲς τοῦ 13ον αἰ.¹⁶ Προβληματίζομαστε κατὰ πόσον τὸ κτίσμα αὐτὸν ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ βιορείου παραθαλασσίου τείχους τῆς Οὔρανοπόλεως ἢ ἂν πρόκειται γιὰ τμῆμα λιμενοβραχίονος· στὴν δεύτερη περίπτωση τὸ λιμάνι πρέπει νὰ κατελάμβανε μέρος, τουλάχιστον, τοῦ ἔλους.

12. Ἰνστιτοῦτο Γεωλογικῶν καὶ Μεταλλευτικῶν Ἐρευνῶν (στὸ ἔξης, Ι.Γ.Μ.Ε.), *Γεωλογικός χάροτης τῆς Ἐλλάδος*, φ. Τερρισσός, (χλ. 1:50.000), δῆμος, στὴν θέση ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, σημειώνονται «Η. Iq».

13. Ἰωακ. Ἀθ. Παπάγγελος, Εἰδήσεις γιὰ τὰ ἴβηριτικὰ μετόχια τῆς Ἱερισσοῦ, *Βιζαντινά*, τ. 13/2 (1985), σ. 1596, σημ. 100. Παπάγγελος (1993), ἔ.ἄ., σ. 1166. Καλὸ σκαρίφημα τοῦ ἔλους, σχεδιασθὲν τὸ 1838, βλ., T. Spratt, Remarks on the Isthmous of Mount Athos, *Journal of the Royal Geographical Society*, τ. 17 (1847), σ. 145—150, τὸ ὅποιο ἐπαναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Isserlin, ἔ.ἄ., σ. 90.

14. Εὐάγ. Καμπούρογλου, *Ἐρέτρια. Παλαιογεωγραφικὴ καὶ γεωμορφολογικὴ ἐξέλιξη κατὰ τὸ Ὄλόκαινο. Σχέση φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀρχαίων οἰκισμῶν*, Ἀθῆνα 1989, σ. 206.

15. C. Baeteman, Late Holocene geology of the Marathon Plain (Greece). *J. Coastal Res.*, τ. 1 (1985), σ. 173—185.

16. Παπάγγελος (1993), ἔ.ἄ., σ. 1166.

6. Μὲ βάση παρατηρήσεις ποὺ κάναμε σὲ έξῆντα μία (61) παράκτιες ἀρχαιολογικές θέσεις κατανεμημένες στὸ σύνολο τῶν ἀκτογραμμῶν τῆς Χαλκιδικῆς¹⁷ (σχ. 3), προέκυψε ὅτι, σὲ καμμία περίπτωση δὲν ὑπάρχει παλαιότερη ἀκτογραμμὴ σὲ ἐπίπεδο ὑψηλότερο ἀπὸ τὸ σημερινό. Ἐπὶ πλέον προέκυψε ὅτι ἀπὸ τὸν 5ον αἰ. π.Χ. μέχρι σήμερα ὑπάρχει ἀνοδος τοῦ σχετικοῦ θαλασσίου ἐπιπέδου κατὰ 2,5 μέτρα περίπου¹⁸. Ἐπομένως, κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, τὸ πλάτος τοῦ ισθμοῦ ἦταν κατά τι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ σημερινό.

7. Ο “ψηφιδοπαγῆς αἰγαλός” (beachrocks) τῶν 2,3 μέτρων στὴν βόρεια ἀκτογραμμὴ (σχ. 1), στὸν διποῖον ἐντοπίσαμε καὶ ἐνσωματωμένη κεραμική, μᾶς δείχνει μία ἀρχαία ἀκτογραμμὴ¹⁹ μπροστὰ στὸ ἔλος, ἡ δόποια πρέπει νὰ εἴναι παλαιότερη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Πῶς συμβαδίζει ἄραγε αὐτὴ μὲ τὴν ὑπαρξη διώρυγος; Ἀνατολικότερα, στὴν θέση τοῦ σημερινοῦ λιμένος τῶν Νέων Ρόδων, γνωρίζουμε ὅτι λειτουργοῦσε λιμάνι καὶ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα²⁰. Στὴν ἀεροφωτογραφία λήψεως 1945 (φωτ. 1) διακρίνεται βυθισμένος παλαιὸς λιμενοβραχίονας, πάνω στὸν διποῖον θεμελιώθηκε ὁ σημερινός. Στὴν ἵδια ἀεροφωτογραφία διακρίνεται μία φωτογράμμωση ἡ δόποια, πιθανῶς, νὰ δηλώνει ὁργαμα ποὺ ἔκεινα ἀπὸ τὸ βόρειο ἄκρο τῆς διώρυγος καὶ κατευθύνεται ΝΝΔ, κατὰ μῆκος τοῦ πιθανοῦ ἀξονός της, τουλάχιστον μέχρι τὸ μέσον τῆς διαδρομῆς της. Ἐὰν τὸ ὁργαμα αὐτὸν ὑφίσταται, τότε θὰ πρέπει νὰ συσχετίσθῃ μὲ τὴν δημιουργία τοῦ παρακτίου ἔλους.

8. Στὸν γεωλογικὸν χάρτη τῆς περιοχῆς (σχ. 2) εἰκονίζεται, στὸν βόρειο τομέα, ἔκατέρωθεν τῆς διώρυγος, σὲ θετικὸν ὑψόμετρο, ὁ γρανίτης τῆς Ιερισσοῦ²¹.

17. Ἡ ἔρευνα ἔγινε κατὰ τὰ ἔτη 1990-1996.

18. Γιὰ τὶς μεταβολὲς τοῦ σχετικοῦ θαλασσίου ἐπιπέδου στὸ Αἰγατο, βλ., Καμπούρογλου, ἔ.ἀ., σ. 167-170 καὶ εἰκ. 110. Βλ. καὶ, Φ. Κ. (Δημήτριος) Χανιώτης, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴ Μητρύβερνα, τὸ ἐπίνειο τῆς ἀρχαίας Ὀλύνθου, Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν, τ. 21 (1988), σ. 108.

19. Γιὰ τὴν συμβολὴ τοῦ “ψηφιδοπαγοῦς αἰγαλοῦ” στὸν προσδιορισμὸ τῆς θέσης παλαιᾶς ἀκτογραμμῆς, βλ., Ε. Μ. Καμπούρογλου, Beachrocks τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου καὶ ἡ σημασία τους στὴν πρόσφατη ὀλοκαίνικὴ θαλασσία ἐπίκλυση, *Πρακτικά 5ου Επιστημονικοῦ Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, Μάϊος 1990. Δελτίο Έλληνικῆς Γεωλογικῆς Έταιρείας*, τ. XXV/4 (1991), σ. 39-57. [E. M. Kabouroglou, Beachrocks of the Hellenic area and their significance in the recent Holocene transgression, *Proceedings of the 5th Congress, Thessaloniki, May 1990. Bulletin of the Geological Society of Greece*, vol. XXV/4 (1991), p. 39 (Abstract)].

20. Παπάγγελος (1985), ἔ.ἀ., σ. 1592, 1595, 1596 σημ. 98. Παπάγγελος (1993), ἔ.ἀ., σ. 1169, σημ. 73.

21. Ι.Γ.Μ.Ε., φ. Ιερισσός, ἔ.ἀ.

Γνωρίζουμε δτὶ αὐτὲς οἱ δύο ἐμφανίσεις ἀνήκουν στὸ ὑπόβαθρο τῆς περιοχῆς· σὲ τὶ βάθος γεφυρώνονται κάτω ἀπὸ τὴν λεγόμενη διώρυγα;

9. Στὸν ἤδιο χάρτη βλέπουμε καὶ τὴν ἐμφάνιση γνευσίων ἐκατέρωθεν τῆς νότιας ἐξόδου, οἱ δόποιοι ἀπέχουν μεταξύ τους περὶ τὰ ὄγδόντα μέτρα. Σὲ τὶ βάθος γεφυρώνονται κάτω ἀπὸ τὴν λεγόμενη διώρυγα; Καὶ τὶ ἔβλεπε ὁ Δημήτριος δὲ Σκήψιος σ' αὐτὴ τὴν θέση κατὰ τὸν 2ον αἰ. π.Χ., τὸ δόποιο δὲν βλέπουμε ἐμεῖς, ὥστε νὰ ἀποκλείει τὸ πλευστὸν τοῦ συνόλου ἀπὸ θαλάσσης σὲ θάλασσα;²²

*

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω, οἱ βασικές ἔρευνητικές πράξεις οἱ δόποιες πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν γιὰ νὰ ἀπαντηθοῦν τὰ ἀρχικὰ ἐρωτήματα, ἔχουμε τὴν γνώμη δτὶ εἶναι οἱ ἔξῆς:

1. Μία δειγματοληπτικὴ γεώτρηση στὴν ἀναστομωμένη ἐκβολὴ τῆς κοίτης τοῦ νοτίου χειμάρρου²³, ἡ δόποια θὰ πρέπει νὰ φθάσει μέχρι βάθους περίπου ἕξι μέτρων. Τὸ βάθος τῆς γεωτρησεως ὑπολογίζεται μὲ τὴν ἀθροιστικὴ τῶν, καθ' ὑπολογισμόν, μέτρων ἀνυψώσεως τῆς στάθμης τῆς θαλάσσης (2,5 μ.) + ἀπαραίτητο βάθος πλευσμού διώρυγος (2 μ.) + περιθώριο ἀσφαλείας γιὰ λάθος ὑπολογισμῶν (1,5 μ.). Σὲ περίπτωση κατὰ τὴν δόποια θὰ ἐμφανισθῇ δ γνεύσιος ἢ ἀλλα πετρώματα χερσαίας προελεύσεως, σὲ βάθος μικρότερο τῶν 4,5 μ., τότε θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ τὸ πλευστὸν τῆς διώρυγος σὲ αὐτὸν τὸν καίριο τομέα.

2. Σὲ περίπτωση κατὰ τὴν δόποια δὲν θὰ ἔχουμε τὸ ἀρνητικὸ πόρισμα ἀπὸ τὴν πρώτη γεώτρηση, τότε θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθήσει ἡ ἐκτέλεση δευτέρας δειγματο-

22. Στράβων, Ζ' 331.35: «Δημήτριος δ' δ Σκήψιος οὐκ οἴεται πλευσθῆναι τὴν διώρυγα ταύτην· μέχρι μὲν γάρ δέκα σταδίων εὔγεων καὶ δρυπτὴν εἶναι, διορωρύχθαι δ' ἐπὶ πλάτος πλεθριαῖον, εἰθ' ὑψηλὸν εἶναι πλαταμῶνα σταδιαῖον σχεδόν τι τὸ μῆκος, ὅσον οὐκ ἐνὸν ἐκλατομηθῆναι δι' ὀλου μέχρι θαλάσσης· εἰ δὲ καὶ μέχρι δεῦρο, οὐ γε καὶ κατὰ βυθοῦ ὅστε πόδον γενέσθαι πλωτόν». Ο. Δ. Ζάγκλης, *Χαλκιδική. Ιστορία — Γεωγραφία*, Θεσσαλονίκη 1956, σ. 85, σημ. 1, σχολιάζοντας τὰ ἀναφερόμενα ἀπὸ τὸν Δημήτριο, ἀπορρίπτει τὴν ἀποψή, ἐπισημαίνοντας δτὶ «τὸ πρός τὸν Σιγυιτικὸν κόλπον ἄκρον ναὶ μὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ σεσαθρωμένον πέτρωμα πλὴν ἔχει ἐκσκαφῆ καὶ μέσω αὐτοῦ ρέουσι πρός τὴν θάλασσαν τὰ πηγαῖα καὶ βρόχινα ὕδατα».

23. Ἐπισημαίνουμε δτὶ ὅλες οἱ ἐκβολὲς τῶν χειμάρρων τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι ἀναστομωμένες, στοιχεῖο τὸ δόποι, ἐπιπροσθέτως, δηλώνει τὴν ἀνίψιωση τοῦ σχετικοῦ θαλασσοῦ ἐπιπέδου στὴν χερσόνησο. Ἡ ὑπαρξῆ ἀναστομωμένων κοιτῶν σὲ χειμάρρους τῆς Χαλκιδικῆς ἦδη κατὰ τὸν 14ον αἰώνα, τεκμηριώνεται καὶ μὲ πληροφορίες ἀπὸ πολλὰ ἀγιορειτικὰ ἔγγραφα.

ληπτικῆς γεωτρήσεως στὴν προαναφερθεῖσα περιοχὴ ἐμφανίσεως τοῦ γρανίτη, στὴν διασταύρωσή του μὲ τὸν ἄξονα τῆς «διώρυγος». Τὸ βάθος τῆς γεωτρήσεως θὰ πρέπει νὰ ἴσοῦται μὲ τὸ προαναφερθέν βάθος τῶν ἔξη μέτρων + τὴν ὑψομετρικὴ διαφορὰ τοῦ σημείου γεωτρήσεως ἀπὸ τὴν σημερινὴ στάθμη τῆς θαλάσσης. Σὲ περίπτωση ἀρνητικοῦ πορίσματος, θὰ πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ δοιτικῶς ἡ περίπτωση ἀνορύζεως πλευσίμου διώρυγος καὶ νὰ στραφῇ ἡ ἔρευνα στὴν ἀναζήτηση τῶν καταλοίπων διολκοῦ²⁴.

3. Προκειμένου νὰ διερευνηθῇ ἡ περίπτωση ὑπάρξεως ἀρχαίου λιμένος στὴν θέση τοῦ βιορείου ἔλους, κρίνεται ἀπαραίτητη ἡ ἐκτέλεση μιᾶς τουλάχιστον δειγματοληπτικῆς γεωτρήσεως σὲ προεπιλεγμένη θέση τοῦ ἔλους, μέχρι βάθους ἔξη μ. + ὑψομετρικὴ διαφορά. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς στρωματογραφίας θὰ διαπιστωθῇ ἡ ὑπαρξη ἡ μὴ θαλασσίου περιβάλλοντος στὸ κατάλληλο βάθος. Σὲ περίπτωση θετικοῦ ἀποτελέσματος θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθήσει ἀνασκαφικὴ διερεύνηση στὸν τομέα τοῦ παραθαλασσίου ἀρχαίου κτίσματος καὶ ὅπου ἀλλοῦ κριθεῖ ἀπαραίτητο.

Ίωακείμ Αθ. Παπάγγελος
Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
Χαλκιδικῆς

Εὐάγγελος Μ. Καμπούρογλου
Ἐφορεία Παλαιοανθρωπολογίας - Σπηλαιολογίας

24. Σὲ περίπτωση ἀναζητήσεως τῆς διολκοῦ, θὰ πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ δψψν ἡ (ἰσχυρὰ) πιθανότης νὰ διανοίχθηκε στὴν θέση τῆς «διώρυγος» ἡ μεγάλη ἀμιντικὴ τάφρος (τὸ «χανδάκι»), κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1821, ὅταν οἱ ἀγιορεῖτες ἀνέμεναν τὴν ἐπίθεση τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Σχετικά, βλ., Γέρων) Ἀλέξανδρος Λαυριώτης, Ἐγγραφαὶ Ἅγιου Ὁρούς τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως 1821—1832, Ἀθῆναι 1966, σ. 49, ἔγγραφο τῆς 21ης Ιούλιον 1821, μὲ τὸ ὄποιο ζητεῖται νὰ ἀποσταλῇ ἀπὸ τὴν σκήτη τῆς Ἅγιας Ἀννης ὁ ἀσκητὴς «Ἀνθιμος, ἐπιστήμων κατασκαφῆς χανδακίων, ὅστις ἦτο πάλαι ποτὲ εἰς δούλευσιν τοῦ Ἐπάρχου Ιωαννίνων Ἀλῆ Πασᾶ μὲ τοιαύτας ἐκδοινλεύσεις (...) πρὸς ταχεῖαν καὶ εὐκολωτάτην καὶ προσήκουσαν ἐκτέλεσιν τοῦ χανδακίου τοῦ γνωστοῦ σας». Ιωάν. Π. Μαμαλάκης, Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς τὸ 1821, Δελτίον τῆς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τ. 14 (1960), σ. 478, ἔγγρ. 45 (17 Ιούλιον 1821, ὅταν οἱ ἐργασίες ἐκσκαφῆς ἐλχαν ἥδη ἀρχίσει), καὶ σ. 516, ἔγγρ. 79 (15 Σεπτεμβρίου 1821, ὅταν οἱ ἐργασίες σινεχίζονταν).

SUMMARY

HISTORICAL AND ARCHAEOGEOMORPHOLOGICAL RESEARCHES IN THE XERXES'S CANAL AT THE ATHOS PENINSULA

There are two questions about the so-called Xerxes's canal: a) Was the canal navigable all along the isthmus or just for a part of it? b) Was it a channel or a διολκός?

Our research has so far led us to the following conclusions :

1. The name of the area is «Provlakas» or «Preavlkas», which means διολκός, is already mentionned since 1018.
2. The southern half of the «canal» from 982 till during the 14th century, is reported as «Diavripos stream», a name related to the technical term «evripos» (=canal).
3. The «canal» was located inside the enclosure of the fortification walls of the later built Ouranopolis (316 BC) and divided the fortified area into two parts.
4. At the northern part of the «canal» there is a swamp, which possibly reduced the width of the isthmus by 350 meters.
5. An «ancient building», already mentionned since 13th century, is located at the «canal» 's northern coastline. Possibly it formed part of the northern coastal fortification wall of Ouranopolis, or part of the pier. In the second case the port must have taken at least a part of the swamp.
6. After our research in 61 coastal archaeological sites all over Chalkidiki 's coastline, we concluded that there is no older coastline on a level higher than the present, and the rise of the relative sea level by approximately 2,5 meters occurred from the 5th century BC. Accordingly the isthmus was a little wider during the Classical period than it is today.

7. The -2.3 meters beachrocks located at the northern coastline, where we detected embodied pottery, indicate an ancient coastline, in front of the swamp which must be earlier than the 4th century BC.

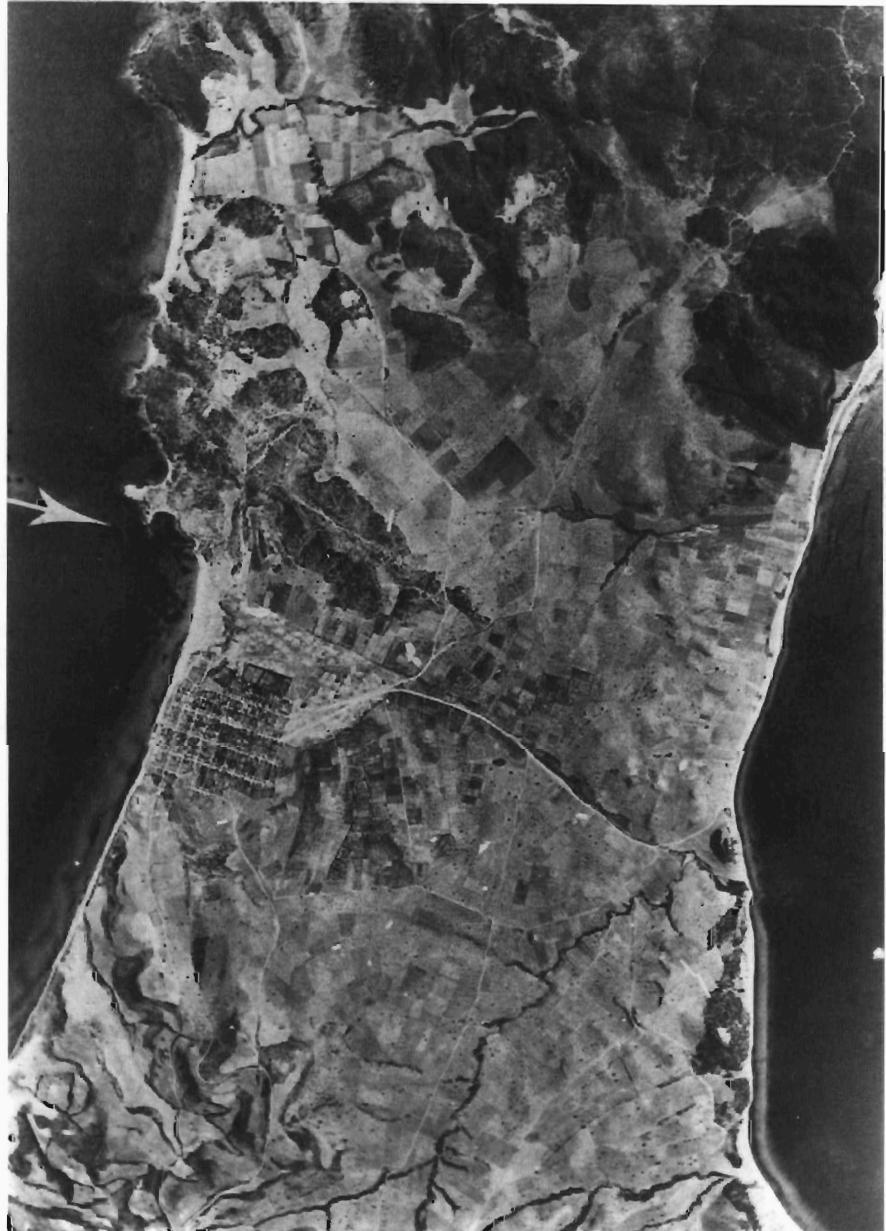
8. There is a question about the depth of conjunction, under the «canal», of the granite and gneiss that outcrop right and left of it.

We propose the completion of the research by carrying out the following tasks:

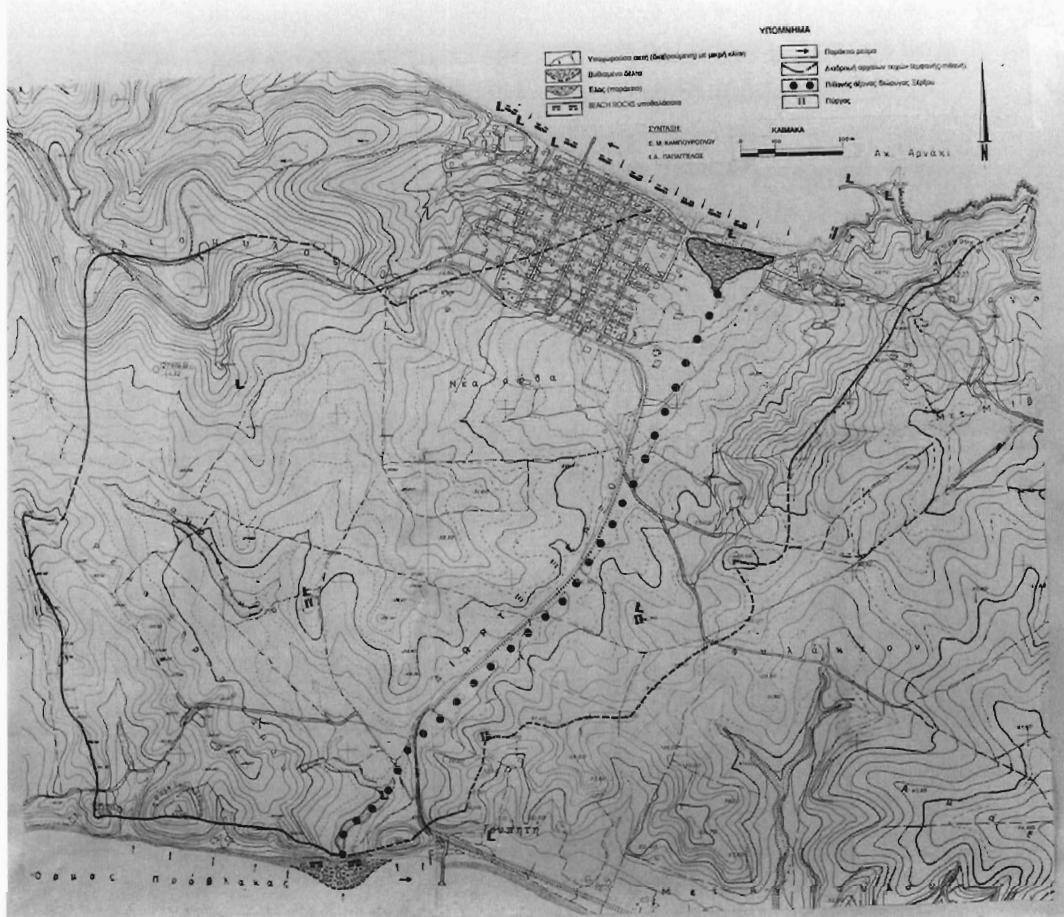
1. A sampling core at the southern river's blocked estuary, which should reach a depth of 6 meters. In case that gneiss or other rocks of terrestrial origin appear in a depth of less than 4,5 meters, the navigability of the «canal» at that critical part must be excluded.

2. A second sampling core at the crossing of the granite 's appearance and the «canal» 's axis. The coring depth must be equal to the one of 6 meters mentioned previously, plus the elevation difference between the coring point and the present sea level. In case of negative findings, the possibility of excavation of a navigable «canal» must be excluded and the research must focus at the investigation for the remains of διολκός.

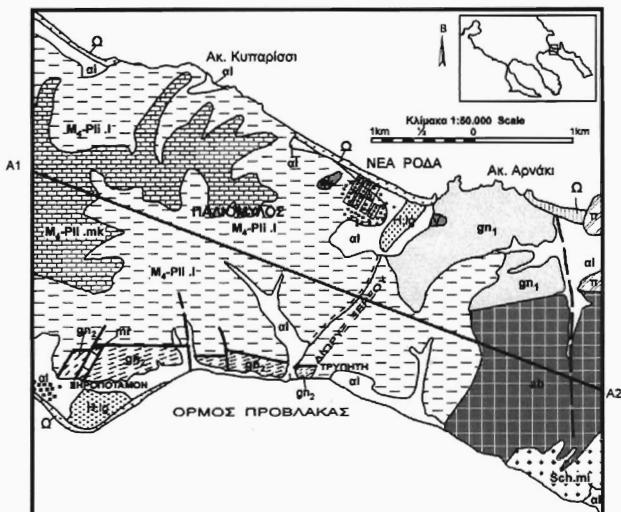
3. In order to detect the existence of an ancient port at the area of the northern swamp, we must get at least one sampling core till the depth of 6 meters + the elevation difference at a predetermined point of the swamp. The existence or not of marine environment at the appropriate depth will be ascertained. If the results are positive they should be followed by an excavatory research.

Ι. Αθ. Παπαγγελός - Ε. Μ. Καρπούζογλου, Φωτ. 1: Αεροφωτογραφία της πεδιούχης "διώρυγος". Λήμνη 1945.

Ι. Άθ. Παπάγγελος - Έ. Μ. Καμπούρογλου, Σχ. 1: Άποσπασμα τοπογραφικού χάρτου
δύον σημειώνονται: ό πιθανός δξόνας της “διώρυγος”, ή θέση των τειχών της
Ούρανοπόλεως, ή έκταση του βορείου έλους, το κατακλυσθέν δέλτα του “Διαυρίπου” και ή
θέση του μεσαιωνικού(;) λιμενοδραχίονα.

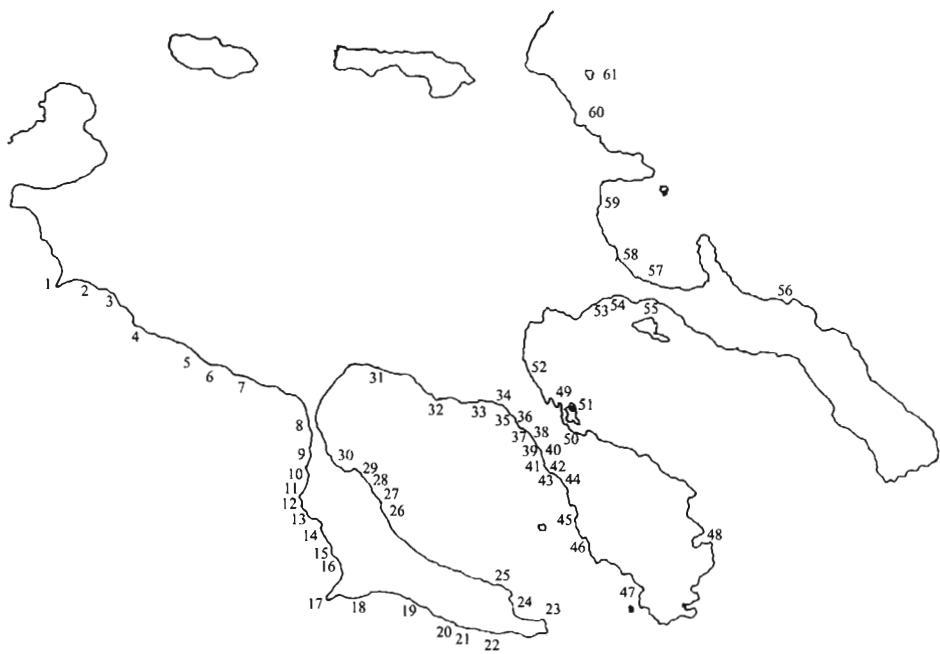

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

	Άλλουβιακές αποθέσεις
	Παράκτιες αποθέσεις
	Ιζήματα παρακτίων λιμνών και λιμνοθαλασσών
	Λιμναίοι ασβεστόλιθοι
	Σειρά ερυθρών αργίλων
	Διμαρμαρυγιακοί γνεύσιοι
	Μάρμαρα
	Ανατηκτικοί διμαρμαρυγιακοί γνεύσιοι
	Γρανατιτικοί - βιοτιτικοί - μαρμαρυγιακοί σχιστόλιθοι
	Γρανίτης Ιερισσού
	Αμφιβολίτες
	Περιδοτίτες και δουνίτες
	Γεωλογικό όριο
	Ρήγμα
	Πιθανό ρήγμα

Σχέδιο: M. Δελλάκη

Ι. Αθ. Παπάγγελος - Έ. Μ. Καμπούρογλου, Σχ. 2: Γεωλογικός χάρτης της περιοχής της "διώρυγος". ΙΓΜΕ 1978 φ. Τερισσός, χλ. 1:50.000.

Ι. Αθ. Παπάγγελος - Έ. Μ. Καμπούρογλου, Σχ. 3: Χάρτης της Χαλκιδικῆς:

1. ἀκρωτήριον Ἐπανομῆς
2. Τούμπα μετοχίου Ἐπανομῆς
3. Μισότουμπα Ἐπανομῆς
4. Νέα Ήράκλεια
5. Βεριά Νέων Σλάτων (Βρέα)
6. Σωζόπολη
7. Ἐλαιώνας Νέων Μουδανιών
8. Ποτίδαια - Κασσάνδρεια
9. Παχόύμ Ποτιδαίας
10. προϊστορικός οίκισμός στό Γεράνι Ποτιδαίας
11. παλαιοχριστιανική δοσιλική στό Γεράνι Σάνης
12. ἄρχαια Σάνη (Πύργος)
13. Μεγάλη Κύψα
14. Μικρή Κύψα
15. Σίδηρη
16. παραλία Φούρκας
17. ἀκρωτήριο Ποσίδι
18. ἄρχαια Μένδη
19. Ἅγιος Ιωάννης Σκιώνης
20. Παναγία Φανερωμένη
21. λιμήν ἄρχαιας Σκιώνης
22. Λουτρά Ἅγιας Παρασκευῆς
23. Κάνιστρο (Ἄγιος Νικόλαος)
24. κάμπιτν Παλιούριου
25. Γιαρδόκαβος
26. Σωλήνας
27. ιερόν Ἀμμωνος Διός
28. λιμήν ἄρχαιας Ἀθύτου
29. προϊστορικός οίκισμός Ἅγιου Παύλου (Ν. Φώκαια)
30. Ελαιώνας Ἅγιου Παύλου
31. λιμήν ἄρχαιας Μηκυνέργης
32. Νησί Όρμυλιας
33. Μεταμόρφωση
34. προϊστορικός οίκισμός στόν Ξυλένιο Πύργο Νικήτης
35. Κασταμονίτη Νικήτης
36. παλαιός λιμήν Νικήτης
37. Καστρί Νικήτης
38. ἄρχαιο νεκροταφεῖο στόν Ἅγιο Ιωάννη Νικήτης
39. Κωδιοῦ Νικήτης
40. νησί Καλόγριας Νικήτης
41. Σπαθιές Νικήτης
42. ἄρχαιος λιμήν στήν Ἐλιά Νικήτης
43. Λαγόμανδρα Νικήτης
44. Λουτρός Τριποτάμου
45. ἀκτή Πιτζακονήσι
46. Σπαλαθρονήσια
47. ἄρχαια Τορώνη
48. Ἅγιος Ιωάννης Συκιάς
49. Μέγα Τείχος Βουρδουριοῦς
50. Παναγία Βουρδουριοῦς
51. Ἅγιος Ἀνδρέας Διαπόρου
52. Πύργος-Μυτάρι Άγιον Νικολάου
53. προϊστορικός οίκισμός στόν Πύργο Δεβελικίων
54. Καστρί Δεβελικίων
55. Τρυπητή
56. ἄρχαιο νεκροταφεῖο στόν "Άγιο Βασίλειο Χελανδαρίου"
57. Πρόβλακας (Νέα Ρόδα)
58. λιμήν ἄρχαιας Ἀκάνθου
59. ἄρχαια Στρατονίκεια
60. ἄρχαια Στάγειρα
61. νησός Κάπρος (Καυκανᾶς)